

ENTREVISTA

Enrique Gil Calvo

Sociòleg

Enrique Gil Calvo (Osca, 1946) va assistir tan sols un dia a l'escola infantil. Tanmateix, els llibres devorats i la dedicació d'una professora particular li permeteren ser el número u en els diferents nivells educatius, rang que va mantenir fins llicenciar-se amb la primera promoció de Sociologia de l'Estat espanyol. El mateix any, començà la seua carrera docent a la Universitat Complutense de Madrid. Al llarg d'aquest temps ha publicat un bon grapat d'assajos i ha estat guardonat en diverses ocasions. El premi Anagrama, el 1977, amb Lògica de la llibertat, i l'Espasa, el 1991, amb Estado de fiesta, en són algunes mostres. Enguany ha rebut el Premio Internacional de Ensayo Jovellanos pel text La ideología española. Tertulià i col·laborador habitual en els mitjans de comunicació, conjuga la provocació amb una mirada que pretén revelar aquesta trama oculta que fa que la realitat social, com un tot, tinga un sentit coherent i unitari.

“D’un temps ençà estem sota la síndrome del descrèdit de la gran esperança educativa”

Vosté, de menut, no va anar a l'escola, veritat?

Doncs no. Per aquestes coses rares de la vida, mon pare, que era falangista, era també anticlerical, cosa que tampoc no era gens contradictòria. És d'allò que més li agraiasc –també que fóra ell qui m'inoculara el virus lector. Quan es va assabentar que el primer dia de classe, en un col·legi de monges, m'havien castigat sense deixar-me anar al bany i em vaig veure obligat a fer-me pipí davant de tots, mon pare em va dir que no tornaria mai més a un col·legi de monges. Llavors, ens va posar, a la meua germana i a mi, una professora particular i en arribar a l'institut sabia molt més que els meus companys, la qual cosa em va permetre traure el primer any amb matrícula d'honor, adquirir fama de número u i fer el batxillerat sense estudiar. Fixa't, si li ho agraiasc.

Des de l'Osca de 1946 fins al Premio Jovellanos, vosté ha transitat per la sociologia, l'educació, la literatura, els mitjans de comunicació... S'imaginava aquesta biografia?

Sincerament, diria que l'atzar també hi ha jugat una mica. Quan era menut volia ser moltes coses, allò típic dels infants. Això sí, més pirata que no bomber, i després enginyer naval. És cert que també volia ser escriptor, però mai no vaig sospitar que arribaria a ser assaigista: volia ser novel·lista. Tenia, de fet, una mena d'addicció a les novel·letes d'aventures, les devorava: les d'Emilio Salgari, les de l'oest de Zane Grey... Mai no vaig pensar en fer carrera d'escriptor, i encara menys en un gènere com l'assaig, que quan ets menut ni

Fotògraf: M. Lorenzo

“... la meua vocació infantil de novel·lista no ha sigut capaç de crear ficcions i, en canvi, sí que trobe que sóc un bon testimoni de la realitat.”

tan sols saps que existeix. En qualsevol cas, tinc una novel·la, *Prisa por tardar*, que és una mena d'assaig disfressat i que duu per subtítol *Un ensayo de ficción*. És més bé un híbrid, on mire de fer una anàlisi de les corrupcions dels anys 80 des d'una perspectiva biogràfica emmascarada amb ficció. La veritat és que la meua vocació infantil de novel·lista no ha sigut capaç de crear ficcions i, en canvi, sí que trobe que sóc un bon testimoni de la realitat.

Com a testimoni d'aquesta realitat, ha triat per als títols dels seus assajos termes com por, canvi, futur, destí...

Per escollir els títols cal fer servir un criteri, com fan els periodistes—allò que en diuen: “no deixes que la realitat et malbarate un bon titular”. Jo perc molt de temps en dissenyar els títols dels llibres. De vegades me'ls regalen els amics, d'altres, els aconseguisc jo. Mire de no seguir aquesta mena de vici periodístic d'anteposar el títol a la realitat. De fet, intente tenir en compte tots dos aspectes: la comunicabilitat, per a colpir el lector, i, alhora, la fidelitat a aquesta realitat que pretenc descriure i explicar. És una mica com la quadratura del cercle, trobar una manera feliç que et permeta cridar l'atenció sobre la realitat sent fidel a ella i presentant-la de manera atractiva. Hi ha termes que, per la raó que siga, poden actuar com a parallamps de l'atenció.

El passat mes de gener, vosté va donar una conferència a la Universitat de València dins les X Jornades d'Informació als Orientadors del programa *Conèixer*. En un context en el qual continuem parlant dels mals de l'educació, va triar com a títol *L'aprenentatge implícit*. Per què? Som potser un poc ploramiques?

La raó fonamental d'apel·lar als problemes de l'educació és, supose, que hem confiat en ella els últims dos-cents anys com una panacea, que a nivell col·lectiu havia de salvar la societat de la injustícia, i a nivell individual prometia l'èxit personal. D'un temps ençà, estem sota la síndrome del descreït de la gran esperança educativa. Comença a estendre's la imatge oposada, no perquè l'educació siga una via per a condemnar-nos, com sovint es llegeix a la premsa quan es refereixen als col·legis com el brou de cultiu de tots els mals—drogues, sexe, rock'n roll, màfies juvenils... No és això. És, més aviat, com allò que passa amb les religions quan els fidels creuen que el seu déu els ha abandonat i hi demanen comptes:

Déu meu, per què m'has abandonat! Això no passa tan sols amb els usuaris de la religió educativa, sinó també amb nosaltres, amb els sacerdots que ens dediquem a l'educació.

Ara, en el món de l'educació, els experts ens parlen d'objectius estratègics, competències clau, factors bàsics... com si estiguérem tractant amb productes. Què opina de tot això?

Tot respon a l'onada de comercialització que ens envaeix. Al cap i a la fi, les religions clàssiques es converteixen al màrqueting i fan grans espectacles de masses. Quan l'educació ja no sembla acomplir la funció social per a la qual estava prevista—que era, recordem, salvar-nos individualment i col·lectiva—pot esdevenir, almenys, un negoci públic o privat. En el públic paguen els contribuents, i en el privat ho fan els clients. Llavors cal convèncer el contribuent o el client de la conveniència de continuar finançant el negoci. Això exigeix moltes tècniques de màrqueting: cal cultivar la demanda i sofisticar l'oferta perquè sembla més atractiva del que realment és. Però bé, jo trobe que els experts ens fan perdre massa temps en discussions al voltant d'etiquetes, rètols, línies de producte... Als usuaris reals—els alumnes i les seues famílies—això els entra per una orel·la i els ix per l'altra. És un poc com la reforma dels plans d'estudi, que els canvies i tampoc no passa res. Aquí és el mateix: l'argot que et permet legitimar el tipus de currículum formatiu que ofereixes té a veure amb el fet que, cada temporada, cal renovar el màrqueting. Però, al capdavall, són clients captius: On han d'anar? Cal enviar el jove a les aules, amb un eslògan o amb un altre.

Vosté ha estudiat el concepte de metaeducació. Què ens en pot explicar?

Amb metaeducació, que és allò que hi ha més enllà de l'educació, pretenc que ens preguntem si aquesta serveix per a res o quin és el seu destí, i >>

>> també que ens qüestionem quin hauria de ser el seu sentit ulterior. Aquells que viuen l'educació, els estudiants i els professors, solen viure-la una mica al dia, compleixen els currículums en relació amb la lligó que els correspon estudiar o ensenyar. Però cal adonar-se que, més enllà d'aquesta quotidianitat, l'educació té una utilitat ajornada, que és la de formar per al futur. És a dir, l'educació mira de programar els alumnes perquè el dia de demà es comporten d'una manera determinada i no pas d'una altra. Per exemple, que siguin bons ciutadans i bons professionals, i que no siguin uns corruptes incívics. Aquesta és la dimensió que hauria de ser el centre de reflexió de l'ensenyament: veure quin tipus de ciutadans estem formant. Això és la metaeducació.

En algun moment ha comparat l'educació amb un peatge...

Tornem a la idea de la gran esperança. Quan déu és superat per la modernitat, arriba la gran esperança d'una educació que ens permetrà fer-nos a nosaltres mateixos. Es presenta com la clau de l'emancipació, individual i col·lectiva, en la mesura que mitjançant l'educació es construirà una societat millor. Ara, aquesta utopia comença, no a ser discutible, però sí a ser menys creguda. La meritocràcia ha suscitat un cert descrèdit. De veritat l'educació ens fa millors? Serveix l'educació per a triomfar individualment i col·lectiva? No està gens clar. L'evidència sembla demostrar que aquells que triomfen no són els més i millor educats, sinó els més oportunistes, els que tenen més influència o els més cíncics. El gran problema és que els nostres xiquets se n'adonen i aleshores pensen: bé, educar-se, per a què?

Està projectant la imatge d'un model social poc sa. Com insereix vostè el capital social en el procés educatiu?

El problema és que el capital humà, o l'educació, no sembla que proporcione millors oportunitats als nostres joves perquè es fanen un lloc en la vida, ja que, de moment, sols els condemna a la precarietat laboral i a eternitzar

“L'evidència sembla demostrar que aquells que triomfen no són els més i millor educats, sinó els més oportunistes, els que tenen més influència o els més cíncics.”

la dependència de les seues famílies fins que puguen, eventualment en el futur, rendibilitzar les seues inversions formatives. Davant aquesta aparent pèrdua d'eficàcia del capital humà, sembla que ha funcionat allò que es diu capital social: les xarxes d'influència de les famílies d'origen. I és com si els nostres fills ho endevinaren i digueren: estudiar, per a què? Si tinc prou amb les influències dels meus pares i de la resta de la família.

I troba que encara es funciona d'aquesta manera?

Avui dia sembla que ha deixat de ser així. Abans es podia pensar que s'heretaria el capital social dels majors: els miners eren fills de miners, o la filla del miner es casava amb fills de miner... Però ja fa temps que el capital social no és directament heretable, sinó que es devalua, s'amortitza... I al mateix temps saps que els joves, tan sols amb capital humà, no poden inserir-se en la societat i necessiten alguna cosa més que sembla que el sistema educatiu no està, encara, en condicions d'oferir. I això és el nou capital social: la capacitat d'adquirir relacions socials de confiança mútua que permeten la inserció en un món cada vegada més mòbil, complex i globalitzat. En aquest aspecte, crec que hi ha un cert retard històric en la institució educativa. L'educació, fins ara, tan sols ha sabut donar capital humà individual i individualista, i hauria de començar a proporcionar un capital social molt més horitzontal, transversal i interactiu capaç de generar una sèrie de relacions de confiança que hauran de permetre als joves integrar-se socialment i, individualment, prosperar.

“L’educació, fins ara, tan sols ha sabut donar capital humà individual i individualista, i hauria de començar a proporcionar un capital social molt més horitzontal, transversal i interactiu...”

Què és un sociòleg? Algú que sap de tot?

La veritat és que sí. A Itàlia d’això en diuen, pejorativament, un *tuttologo*, i a Mèxic un *todólogo*: algú que es veu obligat a opinar de tot, amb raó o sense. Els sociòlegs, jo el primer, podem caure en aquesta caricatura i esdevenir uns xarlatans que opinem sobre allò diví i allò humà amb poc fonament i menys coherència. Però, d’una altra banda, i sense tirar-me terra als ulls, pot haver quelcom de veritat en allò de “saber de tot”. Un sociòleg és algú que ha d’analitzar les diferents relacions socials, tant les referides a les xarxes de sociabilitat que hi ha entre les persones –de confiança, de reciprocitat, etc–, com també, i amb especial importància, aquelles relacions ocultes que vertebrun una realitat aparentment molt compartimentada: aquí l’economia, aquí la política, allà l’agricultura... Els sociòlegs mirem de fer visibles aquestes relacions ocultes, secretes, de vegades inconfessables o desconegudes, que vinculen la trama social i fan de la realitat un tot amb sentit coherent i unitari. Aspirem a ser els costurers que cusen el tot social.

Duu més de vint-i-cinc anys com a professor. Noces d’argent, i no les úniques, no?

Doncs, sí. Vaig celebrar les noces d’argent com a membre de la primera promoció de Sociologia de l’Estat. Vaig ser el número u d’aquella promoció i vaig tenir l’oportunitat d’entrar com a professor no numerari a la Facultat de Sociologia de la Complutense, l’única que hi havia. A més a més, vaig celebrar les noces d’argent del meu matrimoni. Ens estimem molt, son un matrimoni a l’antiga en aquests temps de creixent dissolució, estem molt units i ens duem molt bé. Ella també és sociòloga. Finalment, també va coincidir amb el vint-i-cinquè aniversari de la Constitució Espanyola. Aquestes coincidències no poden ser només fruit de la casualitat. Almenys, m’estime més pensar que la meua vida no és tan sols meua, sinó que és un element comú, generacional, la qual cosa li dona encara més sentit.

Sembla que els blogs estiguen de moda. En té algun?

La veritat és que no. Tinc una certa alèrgia a les noves tecnologies, tot i que faig servir massivament el correu electrònic. Des de fa temps m’hi connecte un parell de vegades cada dia. Depenc d’ell per a tota la meua activitat professional: em comuniquo amb els meus alumnes, amb el periòdic i amb les revistes, amb els meus editors i també amb els amics. Però, per a la resta tinc una certa alèrgia. No m’agrada l’ambient aquest de circ un poc mediàtic, massa immediat, massa efímer. Pel que fa als blogs, que són l’última moda, sospite que, com d’altres fenòmens semblants, poden estar sotmesos a l’erosió inexorable del temps. I, per a aquest sector, el temps no va més enllà de cinc anys. Que els blogs

“Cal enviar el jovent a les aules, amb un eslògan o amb un altre.”

perduren? Doncs els prendré seriosament. Mentrestant, continuaré dubtant-ne.

S’imagina un futur sense escola?

No, la veritat és que ni sense escola ni sense cap de les altres institucions, àrees o espais socials als quals té lloc una cosa que és cada volta més escassa. Em referisc als punts de trobada entre persones d’origens distints, de diferents edats, de diferents procedències culturals. Llocs on es produeix no una trobada mercantil, com es donaria en qualsevol fòrum merament comercial, sinó una trobada carnal, emocional, vivificant. No és només que t’isca bé la classe, o que aquell professor t’haja tret els colors, sinó que tingues experiències interactives tan intenses que cregues que et marcaran la vida. L’escola és de les poques institucions on això encara passa. La universitat n’és una altra. Aquesta idea que la universitat es pot reconvertir amb les noves tecnologies, em planteja uns quants dubtes: si no hi ha trobades cara a cara, trobades carnals que t’obliguen a comprometre’t emocionalment amb qui interactues, difícilment es produeix allò que ha de produir-se: la transmissió, tant de coneixements com d’exemples morals. Això no ho pots fer virtualment, ni amb manuals impresos. Això ho has de fer comproment-te cara a cara. ●